

Крикун Т. І.,
віце-президент Академії фінансового управління
Міністерства фінансів України

БЮДЖЕТНИЙ МЕХАНІЗМ ВИДАТКІВ РОЗВИТКУ

Розкрито сутність бюджетного механізму видатків розвитку як складової економічного зростання. Визначено основні напрями формування цих видатків з урахуванням пріоритетності державної підтримки галузей економіки, необхідності створення відповідних інститутів для підвищення інноваційного потенціалу, конкурентоспроможності національної економіки.

Ключові слова: видатки бюджету розвитку, бюджетний механізм, ефективність використання бюджетних коштів, результативність бюджетних видатків, фінансове забезпечення інноваційного розвитку економіки.

Для підвищення позитивного впливу державної політики у сфері видатків бюджету на соціально-економічний розвиток країни важливими є питання ефективності та результативності використання бюджетних ресурсів. З метою найбільш оптимального й ефективного їх розподілу доцільним є подальше удосконалення планування та виконання видаткової частини бюджету на основі програмно-цільового методу як складової системи перспективного бюджетного прогнозування та планування. Основні завдання при цьому полягають в оптимізації бюджетних програм з урахуванням загальнодержавних пріоритетів та вдосконаленні методології оцінки їх результативності, діяльності розпорядників бюджетних коштів. Метою державної політики у сфері видатків бюджету є забезпечення шляхом державного регулювання оптимального розподілу валового внутрішнього продукту між секторами економіки, соціальними групами населення, адміністративно-територіальними одиницями.

Бюджетні видатки є вагомим фінансовим інструментом держави, який дає змогу розподіляти фінансові ресурси залежно від визначених стратегічних і тактичних цілей розвитку суспільства. При виборі напрямів бюджетної політики доцільно виходити зі стратегічних орієнтирів політики держави, у тому числі необхідності створення відповідних умов для інноваційного розвитку, раціональної структурної перебудови економіки.

На сучасному етапі посилюється роль бюджету як інструменту макроекономічного регулювання, важливою його характеристикою є спроможність стимулювати економічну діяльність, сприяти підвищенню якості суспільних благ, удосконаленню економічної інфраструктури. Видатки бюджету – один із вагомих інструментів державного регулювання соціально-економічного розвитку держави та її регіонів. Від рівня ефективності та результативності державної політики у сфері видатків бюджету залежить збалансованість державних фінансів, стійкий розвиток галузей економіки, рівень добробуту та соціальної захищеності населення.

За допомогою видатків бюджету держава, здійснюючи розподіл і перерозподіл валового внутрішнього продукту, може змінювати структуру виробництва, впливати на результати господарювання, соціальні перетворення. Використання видатків бюджету у системі регулювання економічного й соціального розвитку спрямоване на удосконалення основних пропорцій процесу відтворення. Регулювання таких пропорцій за допомогою видатків бюджету здійснюється з урахуванням конкретних історичних умов соціального й економічного розвитку країни відповідно до певного етапу бюджетної політики. Основною метою державної політики у сфері видатків бюджету є оптимальний розподіл валового внутрішнього продукту між галузями економіки, соціальними групами населення, територіями.

Бюджетна підтримка пріоритетних галузей економіки, здійснення державних інвестицій створює умови для структурної перебудови, модернізації й технічного переоснащення економіки, залучення інвестицій зарубіжних країн, сприяє підвищенню попиту, зростанню обсягів виробництва, зниженню рівня безробіття. Фінансування наукових досліджень і розробок зумовлює прискорення науково-технічного прогресу, впливає на темпи економічного зростання в державі. Збільшення обсягів та ефективність витрачання бюджетних видатків на соціально-культурну сферу підвищують життєвий рівень і добробут населення. Оскільки державні видатки позначаються на рівні цін, розміщенні ресурсів, розподілі доходів, зайнятості й виробництві, вони є важливим інструментом макроекономічної політики. Державна політика у сфері видатків бюджету суттєво впливає на обсяг сукупного попиту, який складається зі споживчого, інвестиційного та державного попиту.

Механізм впливу державних видатків на обсяг сукупного попиту та випуску продукції передбачає їх збільшення в періоди економічного спаду та зменшення у періоди економічного зростання, а відтак – відповідний вплив на обсяг сукупного попиту та випуску продукції. Важливим чинником економічного зростання є створення інвестиційного потенціалу країни з ефективними інструментами його використання на основі сприятливого інвестиційного клімату. Інвестиційна політика як складова економічної політики держави являє собою вагомий важіль впливу на темпи обсягу виробництва, прискорення науково-технічного процесу, зміну структури суспільного виробництва, підприємницьку діяльність суб'єктів господарювання, вирішення низки соціальних проблем. Виходячи з основних напрямів досягнення стійкого економічного зростання, державна бюджетна політика повинна забезпечити відповідний рівень інвестицій з метою оновлення економічного потенціалу країни, підвищення ефективності національної економіки та стимулювання розвитку внутрішнього ринку, підтримку інноваційних проектів на державному рівні.

Фінансове забезпечення розвитку науки на сучасному етапі вимагає оптимального розподілу наявних фінансових ресурсів, вибору ефективних механізмів, форм і методів фінансування та пошуку альтернативних джерел забезпечення наукової та науково-технічної діяльності необхідними коштами, що сприятиме впровадженню інноваційної моделі структурної перебудови економіки та економічному зростанню. Пріоритетним напрямом бюджет-

ної політики є вдосконалення системи державного фінансування наукових і науково-технічних досліджень, що сприятиме створенню власних високих технологій, розвитку науково-технічного потенціалу економіки країни. Бюджетна політика підтримки пріоритетних галузей економіки може розглядатися в аспектах створення імпульсу зростання сукупного попиту та активності в комплексі галузей, стимулювання концентрації фінансових ресурсів суспільства в перспективних галузях економіки, з метою запуску механізмів її диверсифікації, здійснення цільових структурних зрушень для покращання відтворювальної структури економіки.

Щоб забезпечити національну конкурентоспроможність економіки, слід визначити основні науково-технічні, галузеві пріоритети, більш активно регулювати діяльність державних і приватних підприємств, фінансувати фундаментальні дослідження та дослідно-конструкторські розробки. При цьому бюджетна політика має бути узгодженою з цілями і завданнями структурної політики, сприяти створенню високоефективної, спроможної до саморозвитку економічної системи. Бюджетна політика, визначаючи пріоритети подальшого розвитку суспільства, повинна враховувати необхідність переорієнтації економіки на переважно ендогенні чинники економічного зростання, як інструмент державного регулювання вона має спиратися на довгострокову програму економічного й соціального розвитку країни. Одним із основних чинників реалізації пріоритетних напрямів бюджетної політики інноваційно-інвестиційного характеру повинні стати кошти, спрямовані на економічний розвиток, які концентруються як у державному, так і в місцевих бюджетах.

Пріоритети бюджетної політики мають формуватися на засадах комплексного підходу, по-перше, у контексті формування концепції зазначеної політики держави та регіонів з урахуванням аналізу внутрішніх і зовнішніх факторів, що визначають процеси розвитку суспільства і, по-друге, у процесі врахування ієрархічних складових державної системи пріоритетів. Формування і реалізацію пріоритетів бюджетної політики можна забезпечити шляхом виконання ключових завдань певного етапу розвитку суспільства й тісного взаємозв'язку між основними складовими фінансової політики. Таким чином, сучасна бюджетна політика, здійснюючи ефективний перерозподіл валового внутрішнього продукту і використання національного багатства, тим самим здатна створювати стимули і умови для макроекономічної стабілізації та подальшого стійкого розвитку суспільства. Для цього бюджетні кошти мають бути сконцентровані на стратегічних пріоритетних напрямках розвитку.

Політика у сфері видатків бюджету здійснюється з метою реалізації економічної, науково-технічної та соціальної політики держави, забезпечуючи задоволення суспільних потреб у найважливіших напрямках розвитку, разом з тим проблеми пріоритетної спрямованості державної політики у сфері видатків бюджету надзвичайно багатопланові, що потребує наукового обґрунтування системи вибору суспільних пріоритетів та механізмів їх реалізації.

Перехід економіки країни на інноваційний шлях розвитку можливий за умови формування конкурентоспроможної в глобальному масштабі націо-

нальної інноваційної системи, у тому числі інститутів, механізмів та інфраструктури підтримки інноваційної діяльності в усіх сферах економіки та суспільного життя. Для її створення необхідно підвищити попит на інновації з боку галузей економіки, нині інноваційна активність сконцентрована у незначному секторі економіки. Технологічне оновлення виробництва повинно спиратися передусім на вітчизняні технології та розробки; нагальною потребою є підвищення ефективності сектора наукових знань. Серед важливих завдань – подолання фрагментарності наявної інноваційної інфраструктури, яка поки що не підтримує інноваційний процес достатньою мірою. Метою створення національної інноваційної системи є поширення інновацій в галузях економіки, включаючи суттєве технологічне оновлення виробництва на основі передових науково-технічних розробок, забезпечення конкурентоспроможності національного сектора наукових досліджень і розробок, формування у підприємств й населення моделі інноваційної поведінки.

Державна підтримка вугільної галузі дозволить провести першочергові заходи щодо підвищення обсягів виробництва товарної вугільної продукції, приросту виробничих потужностей, фінансового оздоровлення економічно активних добувних підприємств галузі шляхом зменшення їх зобов'язань перед кредиторами, виконання соціальних гарантій, пов'язаних із престижністю шахтарської праці та забезпеченням побутовим паливом. У поточному році передбачається державна підтримка вугільної галузі у сумі 19,4 млрд грн, у тому числі видатки на забезпечення діяльності та розвиток підприємств галузі – 11,4 млрд грн, відшкодування Пенсійному фонду витрат, пов'язаних із виконанням Закону України “Про підвищення престижності шахтарської праці” – 4,4 млрд грн, списання заборгованості державних вугледобувних підприємств перед Пенсійним фондом – 3,6 млрд грн.

На виконання заходів з підготовки до Євро-2012 планується спрямувати за рахунок стабілізаційного фонду 6,7 млрд грн, на будівництво доріг загальнодержавного значення – 3,1 млрд грн, на енергетичне забезпечення стадіонів – 300 млн грн. Передбачаються державні гарантії, які надаються суб'єктам господарювання державного сектора економіки, зокрема за зобов'язаннями з оплати введених інвесторами в дію об'єктів за договорами концесії та проведення фінальної частини чемпіонату Європи 2012 р. з футболу, для фінансування інвестиційних, інноваційних, інфраструктурних проектів розвитку, що мають стратегічне значення та реалізація яких сприятиме розвитку економіки країни.

З метою стабілізації сільськогосподарського виробництва, підвищення продуктивності цієї галузі суттєво збільшено проти минулого року видатки за рахунок коштів загального фонду на селекцію в рослинництві та тваринництві. За рахунок коштів стабілізаційного фонду планується спрямувати 3 млрд грн на здешевлення кредитів, фінансування інвестиційних проектів, загальнодержавних та державних цільових програм в агропромисловому комплексі, що в 1,4 раза більше відповідного показника минулого року.

У цілому загальна сума бюджетно-податкової підтримки розвитку підприємств агропромислового комплексу має становити 27,1 млрд грн, що на 4,2 млрд грн, або на 18,3 %, більше ніж минулого року. Також триватиме

робота у сфері реалізації вигод від участі країни в Кіотському протоколі, зокрема щодо проектів спільного провадження та реалізації інвестиційних проектів за схемою “зелених інвестицій”.

На відновлення технічного стану річкової шляхової інфраструктури, ремонт і реконструкцію судноплавних шлюзів планується залучити 53,7 млн грн, що вдвічі перевищує показник минулого року, видатки на будівництво залізнично-автомобільного мостового переходу через р. Дніпро у м. Києві мають скласти 650 млн грн, на фінансування зв'язку й телекомунікації — 39,4 млн грн.

На поточний рік передбачено кошти на розвиток житлово-комунального господарства за рахунок стабілізаційного фонду, зокрема на реалізацію загальнодержавної програми реформування та розвитку житлово-комунального господарства та загальнодержавної програми “Питна вода України” у сумі 1,1 млрд грн, також передбачено видатки на модернізацію житлових кварталів, прилеглих до спортивних споруд, у рамках підготовки до Євро-2012, за напрямом здійснення інвестицій в інфраструктурні об'єкти, капітальні видатки бюджетних установ та інші першочергові загальнодержавні заходи в сумі 1,2 млрд грн. Заплановано видатки на забезпечення громадян доступним житлом в обсязі 1040 млн грн згідно з державною цільовою соціально-економічною програмою будівництва житла на 2010–2017 рр. Для поліпшення житлових умов працівників освіти та науки відновлено бюджетну програму по кредитуванню педагогічних і науково-педагогічних працівників й окремих категорій громадян, які відповідно до законодавства потребують поліпшення житлових умов.

З метою сприяння розвитку малого підприємництва, створення належних умов для підприємницької діяльності, підвищення добробуту громадян шляхом залучення широких верств населення до такої діяльності заплановано фінансування в сумі 15,7 млн грн, зокрема, на мікрокредитування суб'єктів малого підприємництва, що позитивно впливатиме на збільшення обсягу реалізованої продукції, кількості робочих місць, загальної суми сплачених податків. На підтримку інвестиційних проектів у суднобудуванні передбачені кошти на здешевлення кредитів комерційних банків у сумі 50 млн грн, що сприятиме залученню у галузь додаткового фінансового ресурсу.

На реалізацію загальнодержавної програми розвитку мінерально-сировинної бази планується спрямувати 1055,7 млн грн, що на 705,4 млн грн більше видатків за минулий рік. Зазначені видатки будуть направлені на одержання приросту запасів нафти й газу, залізних і марганцевих руд, вугілля та інших корисних копалин з метою скорочення їх імпорту. Кошти спеціального фонду державного бюджету, джерелом яких є збір у вигляді цільової надбавки до діючого тарифу на електричну та теплову енергію, в обсязі 1,6 млрд грн, передбачається спрямувати на реалізацію заходів комплексної програми створення ядерно-паливного циклу та державної цільової екологічної програми приведення в безпечний стан уранових об'єктів; будівництво енергоблоків, здешевлення кредитів на створення запасів твердого палива для теплоелектростанцій; створення резерву ядерного палива та ядерних матеріалів. За рахунок кредитів міжнародних фінансових організацій у сумі 400 млн грн здійснюватиметься реконструкція гідроелек-

тростанцій, що надасть можливість збільшити розмір маневрових потужностей в об'єднаній енергетичній системі; триватиме спорудження ліній електропередачі для видачі потужностей Рівненської та Запорізької АЕС.

З метою провадження державної політики інноваційного розвитку й підвищення енергоефективності національної економіки на поточний рік передбачено 1,8 млрд грн на інноваційні та інвестиційні проекти в реальному секторі економіки; 600 млн грн – на реалізацію державної цільової економічної програми енергоефективності на 2010–2015 рр.; 20 млн грн – на компенсацію відсотків за банківськими кредитами, що залучаються суб'єктами господарювання на впровадження енергоефективних проектів; 10 млн грн – на реалізацію комплексної програми будівництва вітрових електростанцій. Значний фінансовий ресурс та відповідні механізми, за якими надаватиметься державна підтримка суб'єктам господарювання, має стати вагомим інструментом інноваційного розвитку та розширення сфери застосування сучасних енергоефективних технологій.

На виробничі програми агропромислового комплексу бюджетні видатки становитимуть 8,8 млрд грн, що в 1,6 раза більше ніж у минулому році. З метою забезпечення належного рівня продовольчої безпеки, стабілізації цінової ситуації на продукцію сільського господарства та доходів виробників на поточний рік у бюджеті передбачено збільшення обсягу кредитів для вирішення нагальних питань матеріально-технічного забезпечення сільгосптоваровиробників, зокрема, проведення комплексу польових робіт, збирання та збереження врожаю, у сумі понад 4 млрд грн.

Видатки для вирішення нагальних екологічних проблем на поточний рік будуть спрямовані на підтримку природоохоронних заходів за рахунок здешевлення кредитів, залучених на їх здійснення, очистку стічних вод, формування національної екологічної мережі, забезпечення міжнародної співпраці в галузі екології, заходів з моніторингу навколишнього природного середовища, запобігання шкідливій дії вод, ліквідації її наслідків й мінімізації збитків від затоплення та підтоплення.

З метою подальшого розвитку транспортного комплексу на виконання державної програми будівництва та розвитку метрополітенів буде спрямовано 207 млн грн, що вдвічі перевищує рівень минулого року. На фінансування будівництва, реконструкції, ремонту та проектування аеропортів у поточному році передбачаються видатки в обсязі 3491,8 млн грн відповідно до показників державної цільової програми підготовки та проведення чемпіонату Європи 2012 р. з футболу. На розвиток автодоріг планується спрямувати 6 млрд грн, що на 37 % більше рівня минулого року, за рахунок цих видатків має бути введено в експлуатацію та здійснено капітальний ремонт 230 км автомобільних доріг.

На підтримку та розвиток житлово-комунального господарства передбачено кошти в сумі 1214 млн грн, що на 896,9 млн грн перевищує обсяг фінансування, спрямованого на зазначені цілі в минулому році. На забезпечення молоді житлом заплановано видатки в сумі 218,2 млн грн, що на 120,4 млн грн більше обсягу минулого року. Крім того, передбачено видатки на будівництво та придбання житла для військовослужбовців в обсязі 957,5 млн грн.

На подальший розвиток ракетно-космічної галузі прогнозоване фінансування становитиме 600 млн грн, що має забезпечити виконання зобов'язань за міжнародним проектом "Циклон-4"; підготовку та запуск космічного апарату "Січ-2"; проведення наземного відпрацювання та підготовку до льотних випробувань безплатформної інерційної навігаційної системи ("БІНС"); завершення модернізації радіотехнічних засобів управління космічними апаратами та проведення тестування спеціальних засобів прийому та обробки спеціальної й наукової інформації.

Підтримка літакобудівної галузі у загальному обсязі 315 млн грн спрямовуватиметься на фінансування заходів державної комплексної програми розвитку авіаційної промисловості та здешевлення кредитів, залучених на реалізацію інвестиційних проектів.

Підприємствам машинобудування для агропромислового комплексу буде надано підтримку, у тому числі шляхом здешевлення кредитів, у сумі 50,5 млн грн, що в шість разів більше видатків за минулий рік. Така підтримка сприятиме системному розвитку галузі та забезпечить у подальшому сільськогосподарські й переробні підприємства високоефективною вітчизняною технікою та обладнанням. На розвиток електроенергетичної галузі передбачено 2,5 млрд грн, що в 1,6 раза перевищує видатки минулого року.

Вітчизняні підприємства підвищуватимуть конкурентоспроможність продукції, збільшення їхньої присутності на зовнішньому та внутрішньому ринках сприятиме активному розширенню інвестиційної діяльності й спрямуванню коштів на оновлення основних фондів, технічну і технологічну модернізацію виробництва та впровадження енергозберігаючих технологій. Цьому також сприятимуть заходи щодо поліпшення інвестиційного клімату, активізації процесів реструктуризації виробництва, підвищення енергоефективності вітчизняної економіки та стимулювання переходу на альтернативні види енергії, стабілізації банківської системи, реалізації програм інвестиційного кредитування.

Вагомим внеском у зростання інвестиційної складової економіки стане реалізація проектів з підготовки проведення фінальної частини чемпіонату Європи 2012 р. з футболу. Чистий притік прямих іноземних інвестицій в економіку в поточному році прогнозується на рівні 5 млрд дол. США, будівництво відповідних об'єктів інфраструктури здійснюватиметься переважно вітчизняними підприємствами, що додатково забезпечить завантаження їхніх виробничих потужностей та сприятиме зростанню зайнятості населення.

Бюджетна політика має на меті, перш за все, підтримку основних секторів економіки, активізацію процесів модернізації вітчизняного виробництва та стимулювання внутрішнього інвестиційного й споживчого попиту населення за рахунок підтримки на достатньому рівні соціальних стандартів, що сприятиме відновленню тенденцій економічного зростання у поточному році та їх закріпленню в середньостроковій перспективі.

Таким чином бюджетна політика спрямована на розробку збалансованого бюджету, що забезпечить подолання кризових явищ і створення умов для подальшої стабілізації економіки.